

НЕКИ ФИЛОЗОФСКИ РАЗЛОЗИ ПРИХВАТАЊА ХРИШЋАНСТВА У ПОЗНОМ РИМСКОМ ЦАРСТВУ

Хришћанство је била прогоњена религија у римском царству. Званична римска религија је често хришћане проглашавала атеистима, и оптуживала их за канибализам, инцест, што је давало оправдања тадашњим властима да прогоне хришћане. Прве хришћанске апологије настале су као молбе које су тада образовани хришћани упућивали римским царевима. Те прве апологије биле су уједно и прва филозофска образложења хришћанства и представљале су прво утемељење хришћанске теологије. У одбрани хришћанства, апологије су се углавном ослањале на већ присутне идеје у римском царству, које су и саме потицале из хеленистичке филозофије. Основна теза ових апологија заснивала се на томе да је хришћанство изградило своју теологију преузимајући завршне форме античких филозофских система.

Тек када је Константин званично прихватио хришћанство оно је престало да буде прогоњена религија. Али се разлози за апологијом хришћанства тиме нису изгубили. Није било довољно да хришћанство постане призната религија и да тиме сви постану хришћани. Било је потребно помирити римски важећи поглед на свет са хришћанским. Многи интелектуалци тога доба нису били довољно убеђени у новине које је хришћанство унело у дух њиховог времена. Св. цар Константин је дао значајну историјску и моралну подршку хришћанству, али поред историјских, социолошких и политичких разлога, постојали су и неки филозофски разлози који су утицали на то да се преко већ важећег погледа на свет објасни Откровење хришћанства.

Упркос различитим погледима на свет хеленизам је са своје стране остављао довољно простора за хришћанску религију. Атињани су поред великог броја својих храмова својим боговима, изградили и храм Непознатом Богу. Управо на Ареопагу, апостол Павле почиње чувену беседу и проповед Атињанима.¹

И хришћанство је са друге стране остављало простора за прихватање хеленизам својим познатим ставом „сипања новог вина у старе мехове“².

¹ Дела Апостоласка, 17, 22.

² Матеј, 9, 16-17.

Оно је давало упутство и препоруку како нову истину треба надовезати на стару. „И нико пивши старо вино неће одмах новог, јер вели: старо је боље“³

Смисао целе објаве хришћанства заснива се на томе да открије и потпуно уобличи истине и законе који већ постоје у људској свести. „Ја не долазим да укидам него да испуним закон и пророке“⁴

Свакако да је хришћанство доносило и нешто апсолутно ново, али је оно своје плодно тле могло наћи у римском царству и на основу неких знака у паганској филозофији. Неке истине које је објавило хришћанство нису могле рационално да буду образложене јер су превазилазиле могућност људског поимања. Такве хришћанске догме су рецимо безгрешно зачеће, догма о светој тројници, васкрсење и тд. Откровење је несразмерно људским представама и уколико је нешто мање разумљиво разуму утолико има више потребе за вером у њега. Оваквим промишљањима посебно се бавио Тертулијан и својим ставом „Верујем јер је апсурдно“⁵ је изразио суштину новина које је доносило хришћанство.

Те догме хришћанства које је било немогуће схватити разумом наилазиле су на велики отпор у римском царству како код обичних људи тако и код образованих слојева друштва.

Са друге стране и образовани хришћани имали су амбивалентан однос према паганској филозофији. Неки од њих су у њој видели предходницу и најаву хришћанства а неки су сматрали да се ради о непомирљивим и супротстављеним филозофским системима.

Али на основу сведочанства и апологија тога доба ипак се може уочити скоро код свих мислилаца па чак и код оних који су имали негативно мишљење о паганској филозофији да се у филозофији хеленизма могу наћи елементи који су предходили хришћанству и који су великим делом на неки начин већ живели у антици. Те идеје су својеврстан духовни образац који ће се пренети и на хришћанство.

То су идеја о једном Богу, о урођеној основи морала као и идеја о бесмртности душе. Управо ове идеје су биле оне на које су се позивале прве апологије а касније и патристика, и оне су представљале филозофску основу прихватања хришћанства у римском царству.

Треба нагласити још и чињеницу да Хелени нису веровали у способност индивидуе за самостално стваралачко откриће, а поготову у филозофији, тако да се сваки извор знања завршава Богом. Ако су стоици преузели знање од Аристотела, Аристотел од Платона, Платон од Сократа, Сократ од Питагоре, Питагора од брамана, брамани су знање добили од самога Бога. То је значило да у крајњој линији свако учење има божанско порекло. Све ово је олакшавало прихватање хришћанства које је инсистирало на божанском пореклу свога учења. Овом проблематиком посебно се бавио питагорејац Нуменије⁶ који је управо у духу ових преузимања учења, свако старије учење сматрао изворнијим а тиме и ближим Богу.

³ Лука, 5, 36-39.

⁴ Матеј, 5, 15.

⁵ Tertulijan, *De car.* 5.

⁶ С.Н. р. 98-99; Martano G. *Numenio d' Apamea*. Napoli, 1960, р. 69-84.

Апологети и паганска филозофија

Већина апологета је паганским филозофским школама замерала разнородност у приступима која је збуњивала и није давала сигурност истине које је носило хришћанско Откровење. Истина је једна и она мора бити изражена на јединствен начин! И то најпре искуством а онда и теоријским образложењем, сматрали су хришћани.

Управо у сагласју са једном истоним већина апологета хришћанства заступа став да се грчка филозофија налази у хармонији са хришћанским учењем и да га потврђује у својим најбољим обрасцима. Али има и оних као рецимо Теофил и Тертулијан који сматрају да хеленска филозофија само наноси штету хришћанском учењу, и да она представља основу за стварање многих гностичких учења која су еклектички спој паганства и хришћанства.

Али на такве оптужбе најбоље одговара Хиполит који је писао апологију против гностика, где наводи да су гностици из хеленске филозофије преузели најсумњивије идеје а да се оно што је најрационалније у паганској филозофији подудара са хришћанством. Историја мудрости се по њему поклапа са историјом боготражитељства, и управо због тога Хиполит у својој књизи О филозофима укључује и Хесиодову теогонију као и мудрост брамана и друида.

Хиполит у својој књизи *Филозофумени*, први је међу хришћанима третирао божански ум као вечни *топос* идеја које су парадигматични узрок свега постојећег. „*Све је било у Богу, и он сам је био све*“⁷ Овде се испољио утицај платонизма, док се у његовој космогонији испољава учење стоицизма. Мада је по његовом мишљењу свет створен ни из чега, као што то сматрају хришћани, све створено представља тело које је настало од четири елемената, земље воде, ваздуха и ватре. Људске душе као и звезде састоје се од ватре и ваздуха, а тела се састоје од воде и земље. Ова слика настанка света потсећа великим делом на Емпедокла.

Код Јустина Филозофа хришћанство се смешта у центар светске историје, и сви догађаји који су му претходили, третирају се као припрема за хришћанство. Јустин Филозоф је у хеленској филозофији налазио много истинитог. То су пре свега идеје платониста и стоика које су се слагале са хришћанским погледима међу којима учење о једном Богу, о свету који је он створио, о бесмртности душе, о провиђењу итд, али све те идеје по Јустину нису припадале паганској филозофији већ он сматра да „*све што је било ко рекао добро припада нама хришћанима*“⁸

Јустин сматра вероватним да је Платон космогонијску идеју (по Платоновом *Тимеју*) и учење о слободи воље (Платоновом *Федру* 248 ц), преузео од Мојсија, и да су управо те идеје великим делом поткрепиле објашњење хришћанске космогоније. Он замера елитистичком приступу филозофији, јер с његове тачке гледишта, филозофија мора бити својина

⁷ Hipolit, *Contra. Noet.* X 50.

⁸ Justin Filozof, *Apologija*, II 13.

свакога, а не привилегија елитног грађанства изабраног народа. *Бити филозоф у крајњој линији је значило бити онај који познаје божанско откривење односно, бити хришћанин.*

Такву дефиницију филозофије заступа и Климент Александријски који каже да филозофија „*јесте познавање божанских и људских ствари, јесте наука која нам пружа појам о нашим односима према Богу и свету, и показује нам средства за постизање мудрости и врлине*“⁹

Права филозофија може бити само једна али су путеви који воде до ње многобројни. Тако је хеленска филозофија за Грке била исто што и Мојсијев закон за Јевреје, и Грци и Јевреји су извориште своје мудрости налазили у Богу. Бог Логос се код Грка јавио у посредној природној форми природних закона мишљења и морала док се код Јевреја јавио непосредно кроз заповести. Климент је заступао гледиште да је *хеленска филозофија служила као припрема за хришћанство, зато се по њему у свакој грчкој филозофској школи може наћи по зрнце истине.*

*Минуције Феликс у свом дијалогу Октавије говори о чињеници да су сви филозофи у антици који су спознали закон, сврховитост и лепоту света заправо хришћани пре хришћана „а они који устројство Свемира обајшњавају случајним стицајем околности, слепим случајем, изгледају ми лишени памети, осећања па чак и очију“*¹⁰

Лактанције је први латински писац који је живео у време када је хришћанство већ било прихваћено од Константина Великог и своју апологију *Седм књига божанских уредаба* посвећује Константину.

Он је себи поставио циљ да хришћанство оправда у очима римске интелигенције још везане за античке вредности. Он је желео да у истинитост хришћанских учења убеди образоване пагане. *Лактанције не одбацује античку филозофију сматрајући да је у мудрости садржана вера а у вери мудрост.*¹¹ *И он као и његови предходници изражава став да је филозофија мудрост о божанским и људским стварима, и да она своје потпуно откривење добија у хришћанству, а да већина филозофских школа у антици на мудрост гледа као на непознат и замишљени град.*

Идеја о једном Богу

Без обзира што је хеленистичка цивилизација била политеистичка идеја о **једном** Богу, ствараоцу света, није била отсутна у хеленизму. Напротив! Оно чега није било у религији Хелена било је у филозофији.

Хеленска политеистичка религија није давала достојанствену слику богова па је филозофија преузела улогу носиоца идеје постојања савршеног царства вечности. Грчки богови се ни по чему нису разликовали од људи, једино по моћи и бесмртности! Уместо острашћених богова филозофи у антици говоре о једном универзалном закону, логосу, који представља претечу или наговешатај монотеизма у хришћанству.

⁹ К. Aleksandrijski, *Stromata*, I 5.

¹⁰ Minucije Feliks, *Oktavija*, 17.

¹¹ Laktancije, *De divinis institutionibus libri VII*, IV 3.

Апологети хришћанства су јасно препознавали и наглашавали оне идеје у филозофији Хелена, које су упућивале на постојање једног универзалног закона. Јустин Филозоф поистовећује хеленски појам *логоса* са Христом, и при томе се не позива на Јованово Јеванђеље, па се претпоставља да му оно није било познато. Зато по њему „*сви они који су живели сагласно са Логосом, јесу хришћани, па макар их чак сматрали безбожницима, као Сократа или Хераклита*“¹²

Савршено трансцендентан Бог своју везу са светом остварује путем Логоса. Рођење логоса Јустин интерпретира терминима стоичке теорије разликовања *унутрашње* и *изговорене* речи. Логос вечно постоји у Богу као неизговорена унутрашња реч, т.ј. актуелна мисао, идеја, а Логос добија самостално постојање када се та реч изговори, када изађе напоље, тако Бог ништа не умањује од свог бића оваплоћењем, јер се „*реч не умањује у нама када је изговарамо*“¹³

Јустин се ослања поред тога и на Платоново учење да је свет створио један Бог (*Тимеј 28 ц*). Овде он налази потврду библијског учења о несхватљивости и трансцендентности Бога, а у другом Платоновом писму налази алузију на доктрину о светој тројици.

Поред Јустина, Атинагора Филозоф своју апологију *Молба за хришћане* упућује цару Марку Аурелију, и у њој оповргава оптужбе да су хришћани атеисти стога што верују у једнога Бога. То што су монотеисти никако не значи и да су атеисти како су били оптуживани. Овај свој став он поткрепљује чињеницом да су најбољи грчки песници и филозофи као што су Платон, Аристотел, Софокле, Еурипид и стоици, били монотеисти.

Атинагора наглашава подударност хеленског учења са хришћанством и то објашњава полазећи од појмова светске симпатије и о од појмова природног богопознања. Постојање једнога Бога по Атинагори може се доказати на основу посматрања самога света, који својом сврховитишћу и лепотом указује на једног уметника – творца који га је створио.¹⁴ По истој аналогiji су и хелени као и остали народи могли доћи до поимања једног Бога. „*Свет је брод који се креће под руководством искусног крманоша, и посматрање сврсисходности тога кретања већ само мора да наводи на мисао о крманошу, и при том једином. Ипак, већина људи примају брод за крманоша, и клањају се творевни уместо творцу* „¹⁵

У сваком покољењу постоје они који су успели да сагледају самога творца, а да се не клањају творевини захваљујући природној симпатији и сродству између свих душа и божанског духа, између створитеља и створења. Овај дух Атинагора назива „уметничком ватром“ и она је слична стоичкој ватри која обавља функцију одржавања живота у свету.¹⁶

У аргументацији о постојању једног Бога, Атинагора се служи такозваним тополошким доказом који се заснива на просторном постојању Бо-

¹² Justin Filozof, *Apologija*, I 13.

¹³ Justin Filozof, *Dijalog*, 61.

¹⁴ Atinagora, *Legatio pro cristianis*, 16; 22

¹⁵ G.G. Majorov, *Formiranje srednjovekovne filozofije*, Beograd, 1982, 69.

¹⁶ Atinagora, *Legatio pro cristianis*, 7.

га, и на ставу да је тешко замислити постојање више богова јер би постојање једног просторно ограничавало постојање другог Бога, и други бог или богови просто не би имали где да буду.¹⁷ Претпоставка о постојању више богова означавала би ограничење свакога од њих, што би противуречило појму Бога.

Сличном аналогијом служи се и апологета Теофил, који користи доказ о познању Бога кроз божја дела „Као што земаљског цара не виде сви, али га сви знају по његовим законима, указима, армијама, тако и ти, ако хоћеш да знаш Бога, упознај га из дела његових“¹⁸

Код Теофила срећемо поистовећивање библијског Светог Духа са Софијом.

Теза о телеолошком начелу које упућује ка једном творцу наглашена је и код Иринеја, свет је по њему слободна творевина трансцедентног Бога, и он је као такав пун лепоте и сврховитости „Видљива природа је харфа чији звуци стварају задивљујућу гармонију...једна и иста рука је виновница хармоничних харфових звукова и свира како на најнижим тако и на највишим акордима. А то је исто и у бесконачној разноликости предмета творевине: све указује на свога створитеља“¹⁹

И Климент Александријски сматра да се постојање једнога Бога може доказати споља по божјој творевини, али да се до појма једнога Бога долази и изнутра по садржају душе. И да су управо ово два момента која су омогућила да и многи пагански филозофи дођу до појма о једном Богу. Природно богопознање је најумније људе у хеленизму довело до идеје о постојању Бога али није довело и до самога Бога. Оно што Бог заиста јесте биће откривено хришћанством.

И Климент Александријски позива се на постојање једног Бога који свет ствара ни из чега за шест дана, а велики део тих тумачења су сагласна са Платоновим *Тимајем*.²⁰

Климент иступа против антропоморфних и пантеистичких представа о Богу, чему супротставља апофатизам божанства, а основа за тако нешто може се наћи и у хеленској филозофији. Тако рецимо још елејац Ксенофан критикује антропоморфну представу Бога тврдећи да како је недопустиво да се Бог замишља по људским представма, јер када би коњи имали богове онда би они требало да личе на коње.

Зато Ориген сматра да је Бога могуће замишљати као савршеног, те стога и нематеријалног. Зато Ориген у Аристотеловом духу закључује да је Бог чиста мисао која мисли саму себе.²¹ Ориген је из античког света у хришћанство пренео идеје нематеријалности Бога, и нематеријалности душе. „Ако има таквих који чак и ум и душу називају телеснима, онда је допуштиво да их упитамо: на који начин наша душа стиче истинске појмове о толико великим и тако префињеним предметима? Откуда сила пам-

¹⁷ Atinagora, *Legatio pro cristianis*, 8.

¹⁸ Теофил, *Tri knjige o Autoliku*, I 5, 6.

¹⁹ Иринеј, *Contra Haereses*, II 24.

²⁰ К. Александријски, *Stromata*, VI, 142.

²¹ Ориген, *De pr.prolog*. 9.

ћења? Како објаснити сагледање невидљивих предмета? Откуда размишљања о бестелесним предметима? Како може телесна природа да зна науке, уметности и узроке ствари?“²²

Идеја о урођености морала

Поред урођене идеје о једном Богу која је проговорила код неких филозофа у хеленизму, заступљена је и идеја о урођеном моралу, па је управо та теза била још једна од повољних духовних припрема за надоласке хришћанство. Већина хришћанских апологета је те хеленске идеје користила као основу у својим одбранама хришћанства а у многим случајевима је и преузимала хеленске тезе.

Тако Јустин Филозоф у етици и филозофији природе преузима стоичко учење о врлинама и о природној основи моралности. Прихвата стоичку теорију о општим појмовима морала који су утемељени у самој људској природи, и сматра да је свим људима урођен *природни појам* Бога²³. Он не прихвата фаталистичко учење стоика већ се више ослања на слободну вољу чију поткрепу налази у Платоновом *Федру*.

Хиполит у целини прихвата платонистичку етику, а посебо учење о постојању четири кардиналних врлина, које је Платон изложио у *Држави*.

У хришћанском моралу код Климента Александријског налазе се елементи стоичког морала „*Живети морално, значи живети сагласно са разумом; све што је супротно њему јесте грех; све што је у складу с његовим законима јесте врлина*“²⁴

У „*Дијалогу с Трифоном*“ Јустина Филозофа можемо наћи сличан став „*Ништа не може бити боље но доказати да разум влада над свиме и да човек који се управља по њима, може правилно да оцењује тежње других и да им указује пут ка срећи*“²⁵

Испирација Јустиновој теорији морала свакако је и Платонова *Држава*:

„*Све дотле док владоци и народи не буду филозофирали државе неће бити у благостању*“²⁶

Латинска апологетика је своју духовну инспирацију проналазила више у римској него у грчкој филозофији и култури. Тако се она већим делом ослањала на идеје римског стоицизма, затим Цицерона, Сенеке итд. А интересовање ових аутора више је било окренуто етици и практичној филозофији него метафизици и гносеологији. Тако је латинска апологетика већим делом у хришћанство унела и позивала се на моралне и аскетске обрасце који су већ били присутни у латинској филозофији.

Латински апологети су прилагођавали концепцију римског стоицизма која је потицала од Сенеке и Цицерона уз задатке аскетског хриш-

²² Origen, *De pr.prolog.* 1,7.

²³ Justin Filozof, *Dijalog*, 93.

²⁴ K. Aleksandrijski, *Paedagogus*, I 13.

²⁵ Justin Filozof, *Dijalog s Trifonom, Dijalog* 3.

²⁶ Justin Filozof, *Apologija*, I 3.

ћанског морала. Тако је Јероним Стридонски високо оценио житија Филона Александријског и Сенеке и њихове животе упоредио са животима хришћанских светаца.

Иако Арнобије одбацује паганску филозофију он ипак делимично прихвата стоичка и киничка учења особито она која одбацују конкретне историјске форме политичке власти и залажу се за космополитизам.

У Тертулијаново време хришћанство је већ успело да асимилује у себе читав низ стоичких и киничких представа о богу као и морал који су они проповедали.

Не сме се заборавити да је идеал филозофа у антици великом делом био поткрепљен идеалима који ће бити дефинисани код хришћанских светитеља. Филозоф је у антици био неко ко не само говори о потојању једног савршеног и вечног царства и закона него и неко ко живи у складу са идеалима тога царства. Филозоф је дакле савршени образац моралног узора у антици. Зато је било сасвим разумљиво што су први хришћани своје апологије заснивали на афирмацији таквог идеала.

Идеја о бесмртности душе

Идеја о бесмртности душе подједнако је заступљена у свим религијама и цивилизацијама, па је она свој пуни израз нашла како у хеленизму тако и у хришћанству. Бесмртност душе као и начелно сотериолошка идеја спасења јесте једна од оних темељних идеја водила апологета у аргументацији хришћанства. Хеленизам је кроз различите филозофске школе профилисао учења по коме човек не умире заједно са телом већ један део његовог бића, и то онај најумнији, наставља да живи и после смрти. Ово учење је било дубоко урезано у биће хеленског човека тако да је хришћанство могло управо на том темељу да пренесе и своју идеју о вечном спасењу и бесмртности.

Но, било је и разлика у погледу учења о бесмртности које су захтевале посебно образлагање у хришћанским апологијама. Тако рецимо идеја о васкрсењу тела заједно са душом била је потпуно страна Грцима. Она је била у супротности са метемпсихозом, односно сељењем душе у различита тела. С обзиром на то да се сељење душе заснива на тези да је тело тамница душе, васкрсење тела било је схваћено као вечито утамничење душе.

Свесне свих разлика које постоје у овоме ставу прве апологије су настојале да укажу на ове разлике, али су у основној идеји о бесмртности душе ослањале на већ постојеће тезе у платонистичкој и стоичкој филозофији.

Један од првих апологета Јустин Филозоф прихвата хеленску теорију да је душа бесмртна али одбацује платонистичку теорију о метемпсихози и о томе да је душа нужно природно бесмртна, већ у духу хришћанства сматра да је бесмртност душе дар Бога човеку, да је она бесмртна по благодати Божјој. „Душа је божанска и бесмртна и она је део врховног разума“²⁷

По Иринеју душа је материјална и разливена, слична најфинијој течности, по читавом телу она га оживљава и управља њиме. Душа је живот

²⁷ Justin Filozof, *Dijalog*, 4.

и зато када једном настане она не престаје да постоји. Разум није посебно начело већ само природна особина душе. Он сматра да се све ове идеје о души великим делом већ могу наћи у платоновој и стоичкој аргументацији о души.²⁸ За разлику од Хелена он мисли да тело није зло него да постоји само заједно са душом и заједно са њом учествује у спасењу.

Кирил Александријски сматра да је човекова душа бесмртна и да је она слика божја као што говори Свето Писмо, али је она и најфиније тело, којим управља „логичко начело“ сагласно са стоицима²⁹.

Терулијан је слично киницима сматрао да се у свету искра истине ипак сачувала у дубинама човекове инстинктивне природе, а посебно у души. „Та сведочанства душе, тим више заслужују поверење, што су она једноставна“³⁰

Он сматра да су култура и цивилизација попут болести, а да је природно стање, стање здравих нагона и трезвене разумности. Зато истиче да је човекова изворна душа по свом пореклу хришћанска, односно да она садржи основне истине Бога и света.

Арнобије сматра да је човекова душа телесна и по природи смртна. Само захваљујући добровољним везивањем за Христа душе добијају бесмртност, у супротном прелазе у небиће.

У односу на проблем бесмртности латински апологета Лактанције испољава одређени дуализам душе и тела и говори о непрекидној борби добра и зла.³¹ Човеčја душа по Лактанцију има бесмртну природу. Бесмртност душе доказива је по томе што она највише утеху налази у бесмртним стварима, док се тело задовољава смртним. Од свих створења само човек уме да се користи ватром – том небеском стихијом. Ватра је стихија живота а душа ватре је пламене природе. Стога онај ко влада том стихијом мора да је бесмртан³². Ова два елемената бесмртности Лактанције преузима од платониста и стоика.

И поред неслагања око тога да ли је душа телесна или не, апологети сматрају да она своју бесмртност стиче повезаношћу са Богом. Веза човека са Богом остварује се оваплоћењем Логоса, па тако оваплоћење Бога представља онтолошку претпоставку бесмртности. А као што се могло и видети управо је бесмртност једна од главних тема којом су се бавили антички Грци.

Идеје о једном Богу, о урођености морала и о бесмртности душе нису биле једине идеје које су неговане у антици и које су представљале духовну припрему за надолазеће хришћанство. Али су оне свакако најдоминантније и покривале су најзначајнија питања хришћанства. Из антике хришћанство је преузело она учења која су позивала на духовни преображај човека и која су вечном истином гарантовала тај преображај. Идеје

²⁸ Irinej, *Contra Haereses*, II 29.

²⁹ K. Aleksandrijski, *Stromata*, II 22.

³⁰ Tertulijan, *De testimonium*, 5.

³¹ Laktancije, *De divinis institutionibus libri VII*, VII, 5.

³² Laktancije, *De divinis institutionibus libri VII*, VIII, 8.

о Логосу, Богу, вечној истини биле су уграђене у живот античког човека, зато је хришћанство својом јаснијом и још животнијом идејом откривења Бога имало основу да буде прихваћено од пагана.

Sladjana Ristić Gorgiev

SOME PHILOSOPHICAL REASONS FOR ACCEPTING CHRISTIANITY
IN THE LATE ROMAN EMPIRE

This paper deals with the importance of some philosophical ideas and schools of the Hellenic times which represented one of the spiritual bases for Christianity to be accepted in the late Roman Empire.

The first Christian apologies referred to the ideas of the important philosophers of the times, to those who put their emphasis on the things which became the basis of the later Christian theory. Thus, despite the polytheistic Hellenic religion of the time, Socrates, Plato, and Aristotle, as well as some other philosophers, talked about one god. In addition, their theories about the eternity of the soul, about logos, about the necessity for man to lead an ascetic and moral life in order to get eternity represented some of those ideas that prepared the man of the Roman Empire to accept Christianity. In a way, they were but the old ideas poured from the old into the new spirit of the time, or, as they usually say, they were but the old wine poured into new leather wine-containers.